

فراهم‌آوری نسخه‌های خطی در کتابخانه ملی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

دکتر علی صادق‌زاده‌وایقان

چکیده:

نسخه‌های خطی به‌عنوان نماد هویت، فرهنگ و تمدن و منابع اطلاعاتی معتبر علمی و هنری و کارنامه دانشمندان و عالمان مهم هستند. کتابخانه‌های مهم و بزرگ از جمله کتابخانه‌های ملی، گنجینه‌های هنری و موزه‌ها در فراهم‌آوری، حفاظت و مرمت، فهرست‌نگاری، اطلاع‌رسانی، تصحیح و انتشار این نوع آثار نقش حیاتی دارند. فراهم‌آوری به‌عنوان گام اول از اولویت برخوردار است و در ایران نیز این گام مهم توسط کتابخانه ملی ایران از بدو تأسیس در سال ۱۳۱۶ برداشته شده است؛ اما آمار و ارقام حاکی از کوتاهی مدیران و دست‌اندرکاران در نیم‌قرن اولیه فعالیت کتابخانه ملی ایران دارد و تا سال ۱۳۶۵ تعداد آن ۱۲۰۰۰ نسخه گزارش شده؛ یعنی سالانه ۲۰۰ نسخه به گنجینه نسخه‌های خطی کتابخانه ملی ایران افزوده شده است. این فعالیت از سال ۱۳۶۵ الی ۱۳۸۴ مضاعف شده و به ۴۰۰ نسخه در سال افزایش یافته است؛ که یکی از دلایل این رشد، اهتمام مدیران کتابخانه بوده که با انتصاب مشاور ارشد و یا معاون پشتیبانی کتابخانه ملی ایران به‌عنوان «رئیس کمیته خرید کتب خطی» از سال ۱۳۷۱ الی ۱۳۸۳ صورت گرفته است. از سال ۱۳۷۹ الی ۱۳۸۳ «شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب (۱۳۳۶-۱۳۹۶)»، مسئولیت برگزاری جلسه‌ها و دبیری کمیته خرید کتب خطی کتابخانه ملی ایران را به‌عهده داشت. ایشان در طول این مدت، با برگزاری ۱۶۸ جلسه با حضور استادان و مقومین برجسته کشور از جمله: خلیل مستوفی‌فرد، علی‌نقی منزوی، زینت بابک‌فرد و ... در فراهم‌آوری بیش از ۲۰۰۰ نسخه خطی و هزاران جلد کتاب چاپ سنگی، اسناد خطی و ... نقش ماندگاری در تاریخ کتابخانه ملی ایران دارد.

کلیدواژه‌ها

فراهم‌آوری، نسخه‌های خطی، مقومین کتاب، کتابخانه ملی ایران، محسن جعفری‌مذهب.

فراهم‌آوری نسخه‌های خطی در کتابخانه ملی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

دکتر علی صادق‌زاده‌وایقان^۱

مقدمه:

سهمی که نسخه‌های خطی در تحول دانش بشر و ارتقای سطح فرهنگی و روابط اجتماعی داشته، خوشبختانه روزبه‌روز بیشتر مشخص شده و در تمامی عرصه‌های علمی دنیا، به نسخه‌های خطی با دیده‌ی احترام و ارزش کاربردی، فرای ارزش مادی و موزه‌ای نگاه می‌شود (آصف‌آگاه، ۱۳۸۷، ص ۵)، زیرا این آثار از منابع مهم اطلاعاتی علمی و هنری و کارنامه‌ی نبوغ دانشمندان و عالمان محسوب می‌شوند.

کتابخانه‌ها و گنجینه‌های فعال در حوزه‌ی میراث مکتوب به‌ویژه نسخه‌های خطی برای حفظ و اشاعه‌ی این آثار گران‌بهای علمی و هنری پنج فرایند: (۱) فراهم‌آوری، (۲) حفاظت و مرمت، (۳) فهرست‌نگاری، (۴) اطلاع‌رسانی و (۵) تصحیح و انتشار را انجام دهند و یا برای انجام آن‌ها همکاری کنند. مرحله اول، یعنی فراهم‌آوری، بستر و پیش‌زمینه‌ی تحقق سایر مراحل بوده و از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است (صادق‌زاده‌وایقان [بی‌تا]).

لذا فراهم‌آوری نسخه‌های خطی، به‌عنوان منابع اصلی و معتبر فرهنگ و تمدن ایران اسلامی و تاریخ علم در ایران و اسلام از فعالیت‌های اساسی و ضروری کشور بوده و جلوگیری از خروج این ذخایر نفیس و ارزشمند از کشور به‌صورت قاچاق اقدامی است که مورد تأیید و تأکید مسئولان و نهادهای قانونی کشور است (صادق‌زاده‌وایقان، ۱۳۸۹، ص ۷۴).

ایرج افشار (۱۳۴۸، ص ۶) در باب ضرورت فراهم‌آوری نسخه‌های خطی بیان می‌کند:

۱. دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی و پژوهشگر نسخه‌های خطی و چاپ‌سنگی.
sadeghzadeh3832@yahoo.com

... اکنون که تا حدی بر فواید و اهمیت این آثار وقف حاصل شد باید بحثی را در باب جمع‌آوری و نگاهبانی و شناساندن آن‌ها پیش کشید. نخستین و مهم‌ترین کار ما ایرانیان گردآوری این آثار است که دسته‌ای از آن‌ها به‌صورت نسخه‌های خطی در خانه‌ها به‌عنوان مجموعه خصوصی و مال ارثی از چشم محقق و دانشمند دور و برکنار نگاه داشته می‌شود. این نسخه‌ها گاه‌به‌گاه پس از فوت صاحب مجموعه با روشی سوداگرانه به بار می‌آید و غالباً متفرق می‌شود. دسته دیگر از کتب خطی آن‌هاست که در مزارات و امامزاده‌ها و بقاع مذهبی و مسجدها به تصادف از بد حادثه زمان برکنار مانده و به‌علت احترام عامه به امکان مذهبی، آن کتب محفوظ مانده است. هنوز هم بسیاری از کتب مهم، خواه از حیث متن و خواه از لحاظ هنر، پاره و پراکنده در صندوق‌های مساجد و مزارات طعمه خاک و موش و موربانه است و به تدریج از میان خواهد رفت و غم بر سر غم افزون خواهد شد. بر ماست که این آثار گرانبه‌تر را که مرد ریگ فکری ملت ایران است جمع کنیم. باید آن‌ها را خرید و به‌صورت شرعی و قانونی از طریق اهدا و ضبط، از نیستی و نابودی محفوظ داشت و به‌راستی باید از کسانی که مجموعه خصوصی دارند و به‌علت ذوق و عشق به جمع‌آوری کتب خطی پرداخته‌اند، ممنون بود که قسمتی از عمر و بخشی از سرمایه خود را بر این امر بزرگ مصروف کرده‌اند و موجب حفظ عده‌ای از این آثار بوده‌اند. مؤسسات ما باید با همت بلند و رغبت، نفایس خطی را از اشخاص خریداری کنند و بدینیم که گردآورندگان این نوع آثار، مردمی هوشیار بوده و خدمتی بزرگ به ملت خود کرده‌اند.

مجموعه‌داران خصوصی و خانوادگی، نسخه‌های خطی را از روی عشق و علاقه و یا احترام به آباء و اجداد خویش در کتابخانه‌های شخصی و یا منازل خویش نگاه‌داری می‌کنند که علاوه بر عدم دسترسی محققان و پژوهشگران، به‌علت عدم آشنایی با نحوه حفاظت و یا پرهزینه بودن آن، عدم مرمت، آسیب‌شناسی، آفت‌زدایی و ضدعفونی ناخواسته به فرسودگی و تخریب میراث مکتوب کمک می‌کنند و فقط اطلاع‌رسانی و ایجاد اعتماد می‌تواند این مجموعه‌ها را برای فروش یا اهدا به مراکز توانمند سوق دهد و انگیزه این کار در مردم تقویت شود.

از دیگر انگیزه‌های فراهم‌آوری می‌توان به موارد زیر نیز اشاره کرد:

- ۱- گسترش فرهنگ تحقیق و پژوهش در جامعه که ضرورت آن بیش از هر زمان دیگر احساس می‌شود؛
- ۲- آگاهی محققان و اندیشمندان از وجود منابع و ذخائر مکتوب اسلامی؛
- ۳- تحویل این گنجینه عظیم بشری به نسل‌های بعد، تا از فرهنگ سرشار نیاکان خود آگاهی یافته و بتوانند در تدوین تاریخ علم از این میراث مکتوب که تنها کلید راهیابی به آن می‌باشد، بهره‌مند شوند؛

۴- حفظ و حراست از ذخائر مکتوب اسلامی که از حوادث طبیعی و بشری مصون مانده است (مرعشی، ۱۳۸۷، ص ۸-۱۲).

پس فراهم‌آوری نسخه‌های خطی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر بوده و کتابخانه ملی ایران نیز در این زمینه فعالیت‌هایی کرده است که در ادامه، اشاره‌ای کوتاه به فعالیت‌های صورت‌گرفته، آمده است.

فراهم‌آوری نسخه‌های خطی در کتابخانه ملی ایران

دارالفنون، نخستین دانشگاه جدید ایران که به همت امیرکبیر صدراعظم روشن‌اندیش این مرز و بوم پایه‌گذاری شده بود، در سال ۱۲۶۸ ق. (۱۳۳۱ ش.) افتتاح و از همان ابتدا کتابخانه‌ای نیز برای آن ترتیب داده شد. مجموعه این کتابخانه بعدها به کتابخانه عمومی معارف معروف شد، که هسته اولیه کتابخانه ملی ایران را تشکیل می‌دهد (آشنایی با کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۵، ص ۲). طبق آماري که در سال ۱۳۱۵ رئیس کتابخانه معارف ارائه می‌دهد این کتابخانه دارای ۱۶۳۰۶ جلد کتاب شامل ۲۶۶ نسخه خطی، ۵۹ نسخه عکسی و ۱۵۹۸۱ نسخه چاپی بوده است. لذا باید کم‌وبیش همین مقدار در سال ۱۳۱۶ به کتابخانه ملی منتقل شده باشد. اهدای تعدادی از کتاب‌های کتابخانه سلطنتی ناصری، ادغام کتابخانه دانشسرای عالی و بانک استقراضی روس در کتابخانه و اهدای کتاب از سوی سران کشورها و مؤسسات و انجمن‌های ملی و بین‌المللی، مجموعه کتابخانه را رونق بخشید (آشنایی با کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۵، ص ۵). سادات صوتی (۱۳۵۲، ص ۲-۳) نیز می‌نویسد: «هنگام افتتاح کتابخانه ملی در حدود ۳۲ هزار جلد کتاب چاپی و سیصد نسخه خطی داشت که بیش از نیمی از کتب چاپی آن انتقالی از کتابخانه سلطنتی و چهارده هزار جلد کتاب چاپی و سیصد نسخه خطی مربوط به کتابخانه عمومی معارف بود».

در گزارش کشاورز میرزاحمدی (۱۳۸۷، ص ۸۳) آمده است:

با تأسیس کتابخانه ملی در سال ۱۳۱۶ منابع اولیه این بخش به تعداد ۲۱۱۶ جلد نسخه خطی انتقالی از کتابخانه عمومی معارف، کتابخانه سلطنتی سابق، کتاب‌های اهدایی و خریداری شده شکل گرفت. بعدها با خریداری مجموعه‌های خطی از خانواده‌های معروف همچون خاندان وصال شیرازی، خانواده نصیری، راد، بدر و محتشم‌السلطنه اسفندیاری و مساعی مرحوم دکتر بیانی و دیگران، به تدریج رو به فزونی نهاد. به سال ۱۳۳۶ تعداد ۴۱۵۷ نسخه خطی و ۷۵ نسخه عکسی

و ...

نورانی (۱۳۳۷، ص ۵۳) نیز با اندک اختلاف، کل کتاب‌های کتابخانه ملی را در سال ۱۳۳۷ به تعداد ۵۴۰۰۰ جلد گزارش کرده که از این تعداد ۴۰۰۰ جلد، کتاب خطی بود.

تا آخر سال ۱۳۵۱ تعداد کتاب‌های خطی و عکسی کتابخانه ملی ایران ۵۳۰۰ جلد گزارش شده است (سادات صوتی، ۱۳۵۲، ص ۲۱). طبق گزارش کشاورز میرزامحمدی (۱۳۸۷، ص ۸۳) در سال ۱۳۵۶ نیز تعداد نسخه اصل [نسخه خطی] و عکسی در مخزن کتابخانه ملی، همین تعداد، یعنی ۵۳۰۰ جلد بوده است؛ و این نشان می‌دهد کتابخانه ملی ایران از سال ۱۳۵۱ الی ۱۳۵۶ فعالیت در حوزه فراهم‌آوری نسخه‌های خطی نداشته است.

در سال ۱۳۶۵ تعداد کتب خطی ۱۲ هزار نسخه (آشنایی با کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۵، ص ۶)؛ قدیمی‌ترین نسخه خطی «الخلاص؛ تاریخ استنساخ: ۴۷۵ق.» و از نفاس دیگر خطی «شرح اشارات خواجه نصیر طوسی» به خط مؤلف و «دیوان جامی به خط خود شاعر» گزارش شده است (آشنایی با کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۵، ص ۸). رقم ۱۲۰۰۰ نشانگر آن است که بدون احتساب حدود ۳۰۰ نسخه خطی انتقالی از کتابخانه معارف به کتابخانه ملی ایران در بدو تأسیس، سالانه حدود ۲۰۰ نسخه خطی به گنجینه نسخه‌های خطی این کتابخانه اضافه شده است.

در اواخر سال ۱۳۸۳ هم‌زمان با افتتاح ساختمان جدید، تعداد نسخه‌های خطی و نادر ۱۶۰۰۰ و تعداد کتاب‌های چاپ سنگی ۱۰۰۰۰ جلد بود (هاشم‌پور، ۱۳۸۳، ص ۱۶). این گزارش‌ها نشانگر فعالیت کتابخانه ملی ایران در فراهم‌آوری نسخه‌های خطی از بدو تأسیس است.

البته نباید از نظر دور داشت که بخش عظیمی از این تعداد، هدایی اشخاص فاضل و دانشمندان آن زمان بوده و از آن جمله است: (۱) کتابخانه مرحوم «حسینقلی قزل ایاغ» از رجال دانشمند ایران، (۲) کتابخانه مرحوم «ابوالحسن میر سپاسی» از معارف ایران و (۳) کتب چاپی و خطی دیگری با تعداد قلیل و گاهی همراه با سکه‌های قدیمی و مهر و سنگ‌های قیمتی و خطوط خوش و مرقعات اساتید خوشنویسی و مجسمه و مشاهیر به‌وسیله فرهنگ دوستان به کتابخانه ملی اهدا شده است (سادات صوتی، ۱۳۵۲، ص ۲۱).

خریداری کتب خطی و نفیس، عکسبرداری از کتب خطی و نفیس و کمیاب سایر کتابخانه‌ها و غیره از اهم وظایف کتابخانه‌های ملی بود که توسط سازمان بین‌المللی یونسکو در سال ۱۹۵۰م. تعیین شده بود و بیش از نود مملکت عضو یونسکو از جمله ایران بدان مقررات در کتابخانه ملی عمل می‌کند (نقل شده در: سادات صوتی، ۱۳۵۲، ص ۱۱-۱۲). لذا خرید نسخه‌های خطی توسط کتابخانه ملی ایران سابقه دیرین داشته است. هر چند نگارنده معتقد است کتابخانه ملی ایران به این موضوع مهم توجه کافی نداشته و در مقطعی که نسخه‌های خطی به‌وفور در بازار برای فروش عرضه می‌شد و کتابخانه‌های شخصی مهمی که تعداد متناهی نسخه‌های خطی نفیس داشتند، وجود داشت، تدبیر و سیاست مدیران وقت کتابخانه ملی ضعیف و لذا فرصت‌ها و منابع خوبی از دست رفته است. اگر اندیشمند متخصصی

تلاش حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی^(ع) را با کتابخانه ملی ایران در آن سال‌ها مقایسه کند، قطعاً کوتاهی مدیران و دست‌اندرکاران کتابخانه ملی ایران را تأیید خواهد کرد.^۱

کمیته فراهم‌آوری کتابخانه ملی ایران

به نظر می‌رسد کتابخانه ملی ایران از بدو تأسیس برای فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی موردنیاز یا عرضه‌شده توسط مجموعه‌داران، به شیوه خرید (کشاورز میرزاحمدی، ۱۳۸۷)، کمیته‌ای داشته است که مبادرت به خرید کتاب‌های چاپی فارسی و لاتین، نشریات، چاپ سنگی، نسخه‌های خطی، اسناد خطی، منابع غیرکتابی و ... می‌کرده و این روند احتمالاً تا سال ۱۳۸۱ ادامه داشته است.

در سال ۱۳۸۱ به دلیل ادغام کتابخانه ملی ایران با سازمان اسناد ملی ایران و تغییر چارت سازمانی به تبع آن، تغییراتی در اهداف و مأموریت‌های بعضی از حوزه‌ها صورت می‌گیرد که تفکیک و تخصصی کردن فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی نیز از آن جمله است. در تداوم این تغییرات در سال ۱۳۸۳ با ارتقا «اداره کتاب‌های خطی و اسناد» که زیر مجموعه اداره کل پردازش و سازماندهی بود به «مدیریت کتاب‌های خطی و نادر»، «گروه فراهم‌آوری کتاب‌های خطی و نادر» شکل می‌گیرد که مسئولیت و دبیری کمیته خرید نسخه‌های خطی و نادر نیز از وظایف این گروه محسوب می‌شود؛ لذا کمیته فراهم‌آوری به دو کمیته: (۱) فراهم‌آوری نسخه‌های خطی و نادر به‌عنوان زیرمجموعه «مدیریت کتاب‌های خطی و نادر» و (۲) فراهم‌آوری منابع چاپی و غیرکتابی به‌عنوان زیرمجموعه «مدیریت فراهم‌آوری و حفاظت» قرار می‌گیرد. طبق اسناد موجود، در سال ۱۳۸۳، مدیرکل وقت کتاب‌های خطی و نادر، گزارش کمیته خرید و پیگیری حق‌الزحمه کارشناسان مدعو را به معاونت پشتیبانی و معاونت کتابخانه ملی ایران^۲ ارسال کرده است.

کمیته فراهم‌آوری کتابخانه ملی ایران از نظر سازمانی تا سال ۱۳۸۳ زیرمجموعه معاونت پشتیبانی بود و شخص معاون پشتیبانی، ریاست کمیته خرید کتاب‌های خطی را به‌عهده داشت و ابلاغ ریاست کمیته، توسط رئیس سازمان صادر می‌شد (سند شماره ۳) و رئیس کمیته، «دبیری» را برای هماهنگی مقومین و کارشناسان، تنظیم گزارش‌ها و صورتجلسات منصوب می‌کرد. اما از اوایل سال ۱۳۸۱ انتصاب دبیر کمیته، به پیشنهاد معاونت کتابخانه ملی و ابلاغ معاونت پشتیبانی صورت می‌گرفت. به‌همین دلیل، دبیر کمیته از شهریور ۱۳۷۹ الی آخر ۱۳۸۰ گزارش‌ها را به معاون پشتیبانی، ولی از اوایل سال ۱۳۸۱ به معاونت پردازش و پژوهش، و بعد از ادغام کتابخانه ملی با سازمان اسناد ملی، به معاونت کتابخانه ملی ارسال کرده است.^۳ همان‌طور که اشاره شد کمیته خرید کتاب‌های خطی و نادر از سال ۱۳۸۳ در اداره کل

۱. اوج شکوفایی فراهم‌آوری نسخه‌های خطی در تاریخ کتابخانه ملی ایران، در بین سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۱ اتفاق افتاده و در طول این سال‌ها مجموعه‌های بسیار مهمی از قبیل: استاد جلال‌الدین همایی، آیت‌الله فاضل قائینی (داماد شیخ آقا بزرگ طهرانی)، دکتر سیدعباس جلالی خراسانی، عبدالغفار نجم‌الدوله، شیخ مهدی سراج انصاری، محمدحسین خیره فرشی، دکتر صادق کیا، دکتر آزادی، ابوالقاسم بهرورزی، اردشیر حسن‌زاده، هوشنگ احیاء، فرمانفرمائی‌ان و ... که بیش از ۱۷۰۰۰ نسخه خطی و ۱۷۰۰۰ کتاب چاپ‌سنگی و تعداد کثیری اسناد، عکس و غیره بود، فراهم‌شده، یعنی به‌طور میانگین سالانه حدود ۳۵۰۰ نسخه خطی (ماهانه حدود ۳۰۰ نسخه خطی) به گنجینه کتابخانه ملی ایران اضافه شده، که در تاریخ ایران بی‌نظیر است. گزارش و علل موفقیت آن و نقش مدیران در این مقطع زمانی، در مقاله جداگانه‌ای منتشر خواهد شد.

۲. نامه ۴۳/۴۸۷/۲ - ۱۳۸۳/۵/۱۷ و نامه ۴۳/۴۸۵/۲ - ۱۳۸۳/۷/۷ مبنی بر درخواست حق‌الزحمه کارشناسی اساتید مدعو، آقایان: یدالله کابلی، اکبر ساعتچی و ناصر جواهرپور، بابت کارشناسی مجموعه مرقعات خطی استاد غلامرضا مشعشعی در تاریخ‌های ۱۳۸۳/۴/۱۷ و ۱۳۸۳/۵/۱۴.

۳. گزارش چهلیمین صورتجلسه سال ۱۳۸۲ که در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۲ تشکیل شده، به‌عنوان آخرین صورتجلسه کمیته خرید کتابخانه ملی ایران به معاون پردازش و پژوهش کتابخانه ملی ایران ارسال شده، ولی چهل‌ویکمین صورتجلسه که در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۶ تشکیل شده، به معاونت کتابخانه ملی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، گزارش شده است.

کتاب‌های خطی و نادر مستقر بوده و تحت نظارت آن اداره کل فعالیت می‌کند. به پیشنهاد نگارنده: (۱) منابع اهدایی نیز از سال ۱۳۸۴ در این کمیته تقویم می‌شود؛ (۲) منابع موجود در «صندوق امانت نسخه‌های خطی و نادر» - که به پیشنهاد نگارنده برای اولین بار در کشور راه‌اندازی شده است - توسط کمیته تقویم می‌شود.

فراهم‌آوری در کتابخانه ملی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

گزارش‌های ارائه‌شده نشان می‌دهد در عرض هشت یا نه سال، یعنی از سال ۱۳۶۵ الی ۱۳۸۳، تعداد ۴۰۰۰ نسخه خطی به مجموعه کتابخانه ملی ایران افزوده شده است. البته تعداد ۹۵۰ نسخه از این تعداد (کشاورز میرزاحمدی، ۱۳۸۷، ص ۸۳)، انتقالی از سازمان مدارک انقلاب اسلامی بود که در سال ۱۳۷۸ با کتابخانه ملی ادغام شده و در واقع کتابخانه ملی حدود ۳۰۰۰ نسخه خطی به صورت اهدایی یا خرید در طول این سال‌ها فراهم آورده است. این تعداد فارغ از کیفیت نسخه‌های خطی (نسخه‌های نفیس هنری، خط مؤلف، منحصر به فرد و ...) که بحث در این مورد پیچیده و شاید غیرممکن است، در مقایسه با فعالیت تقریباً نیم قرن کتابخانه (۱۳۱۶-۱۳۶۵) که تعداد ۱۲۰۰۰ نسخه خطی گزارش شده، حائز اهمیت و قابل توجه است.

با آمار و ارقام ریاضی از سال ۱۳۱۶ الی ۱۳۶۵ در هر سال به طور میانگین (بدون احتساب حدود ۳۰۰ نسخه خطی انتقالی از کتابخانه معارف)، حدود ۲۴۰ نسخه و از سال ۱۳۶۵ الی ۱۳۸۳ در هر سال به طور میانگین حدود ۴۰۰ نسخه از طریق خرید و اهدا فراهم‌آوری شده است، که رشد ۴۰ درصدی را نشان می‌دهد. البته در طول این سال‌ها، «محمد متله‌پی» که به عنوان مشاور رئیس سازمان و معاون پشتیبانی در کتابخانه ملی ایران منشاء خدمات بوده، احتمالاً ریاست کمیته خرید کتاب‌های خطی و نادر را از زمان ریاست «سیدمحمد خاتمی» (۱۳۷۱-۱۳۷۶) در کتابخانه ملی ایران، به عهده داشته است. طبق اسناد موجود، گزارش مأموریت کارشناسان کمیته خرید در سال ۱۳۷۳ به اصفهان از ایشان درخواست شده (سند شماره ۱) و همچنین معاون اداری و مالی سازمان در سال ۱۳۷۳ قراردادی را با ایشان تحت عنوان «پرداخت حق الزحمه مقومین و کارشناسان کتب خطی و چاپ سنگی و اسناد» منعقد کرده است (سند شماره ۲). ایشان به علت بازنشستگی، در سال ۱۳۸۳ تقاضای انتقال این مسئولیت به فرد دیگری را تقدیم ریاست وقت سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران کرده است (سند شماره ۳). بعد از ایشان، طی ابلاغ ۴۳/۵۹۰/۲ مورخه ۱۳۸۳/۹/۱۴ مدیر کل کتاب‌های خطی و نادر، «صدیقه سلطانی‌فر» به عنوان رئیس کمیته فراهم‌آوری مخطوطات منصوب شده‌اند (سند شماره ۴). در زمان مسئولیت صدیقه سلطانی‌فر، دبیری کمیته با «احسان مهدی‌زاده» بود.^۱

در ادامه، گزارش مختصری از تعداد جلسه‌ها، اسامی مقومین و کارشناسان، و مجموعه‌های

۱. [۱] استاد صدیقه سلطانی‌فر در نامه‌ای به مدیرکل کتاب‌های خطی و نادر از قبول هرگونه مسئولیت اجرایی امتناع و علاقه‌مند به کار پژوهشی به عنوان عضو هیئت علمی شده‌اند. [۲] از اول سال ۱۳۸۴ الی ۱۰ تیر ۱۳۹۱ (۷ سال و سه ماه)، مسئولیت و دبیری کمیته فراهم‌آوری نسخه‌های خطی و نادر، به پیشنهاد مدیرکل کتاب‌های خطی و نادر (دکتر حبیب‌الله عظیمی) و تأیید معاونت کتابخانه ملی ایران (دکتر فریبرز خسروی)، به عهده نگارنده بوده است.

کارشناسی شده به تفکیک سال بیان شده، تا تلاش و خدمات دست‌اندرکاران، کارشناسان، عرضه‌کنندگان و مجموعه‌های خریداری شده معرفی شود:

۱- سال ۱۳۷۹

در طول این سال، ۳۲ جلسه کارشناسی با حضور کارشناسان، مقومین و استادان محترم: خلیل مستوفی فرد (۳۲)، کامران فانی (۱۰) و زینت بابک فرد (۳۱) تشکیل شده است که ۱۶ جلسه آن در نیمه اول سال با مسئولیت مستقیم و حضور معاون پشتیبانی محترم وقت کتابخانه، «محمد متألهی»، به‌عنوان رئیس و دبیر کمیته، و ۱۷ جلسه آن در نیمه دوم سال^۲ با دبیری «شادروان دکتر محسن جعفری مذهب» (۱۳۳۶-۱۳۹۶) بوده است^۳؛ اولین جلسه با حضور ایشان در تاریخ ۱۳۷۹/۷/۲۶ تشکیل شده است.

در نیمه دوم این سال، در طول ۱۶ جلسه، منابع (نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، اسناد خطی، کتاب‌های چاپی، عکس و ...) عرضه شده از سوی مجموعه‌داران، آقایان: اردهالی (۲)،^۴ اصغری (۱)، البرجی (۲)، امیرگانی (۱)، ایمان طلب (۱)، جمشید بالازاده (۳)، نصرالله پورجوادی (۳)، تقوی (۲)،^۵ حجتی (۱)، خامنوی (۱)، خنج‌منش (۲)، دولتشاهی (۱)، سعید (۱)،^۶ شیرزادی (۳)، صالحی (۱)، یوسف صبح‌روان (۴)، صفاریان (۱)، صفایی (۲)، صفری (۱)، صیدی (۱)،^۷ عادل (۲)، فرشچی (۱)، کسرایی (۳)، کیومرث محمودی (۲)،^۸ مقدسی (۱)، ملاحسینی (۳)،^۹ ممتحن (۱) و یحیی (۱) و خانم‌ها: بنی‌احمد (۱)، پرتوی (۱)، خامنوی (۲)، سیف‌نژاد (۱) و محمدی (۱)، کارشناسی شده است.^{۱۰}

۲- سال ۱۳۸۰

در طول این سال، ۲۷ جلسه^{۱۱} کارشناسی با حضور کارشناسان، مقومین و استادان محترم: خلیل مستوفی فرد (۲۵)، کامران فانی (۲)، عمادالدین شیخ‌الحکمایی (۱۱)، زینت بابک فرد (۲۵) و دبیری شادروان محسن جعفری مذهب، تشکیل شده است؛ و منابع (نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، اسناد خطی، کتاب‌های چاپی، عکس و ...) عرضه شده از سوی مجموعه‌داران محترم، آقایان: آشفته (۱)، اجتهادی (۱)، اختیاری (۱)، اسفندیاری (۱)، الماسی (۱)، انصاری (۱)، بخشی (۲)، جوزی (۱)، حسینی (۱)، خانبلوکی (۱)، داودی (۱)، محمدعلی رجبی (۲)،^{۱۲} ریاحی (۱)، دکتر سعید (۱)،^{۱۳} سوزنی (۱)، سیار (۱)، سیدی (۱)، دکتر شفایی (۲)، شیرزادی (۱)، یوسف صبح‌روان (۱۰)، صدری (۱)، صفاریان (۱)، صفری (۴)، عادل (۱)، عطارپور (۱)، دکتر سعید فاطمی (۱)، فیضی (۲)، قوامی (۲)، کلانتری (۱)، کمالی (۱)، دکتر صادق کیا (۲)، گردگیران (۱)، مظاهری (۱)، مظفری (۱)، ملاحسینی (۷)، موسوی (۴)، نیکخواه (۳)،^{۱۴} نیکنام (۱)، وحید

۱. اعداد داخل پارتنتز، نشانگر حضور مقوم یا کارشناس در تعداد جلسه‌های برگزار شده در طول سال است.

۲. محل برگزاری ۱۶ جلسه عبارت است از: ساختمان آفریقا (۱۱ جلسه)، ساختمان سی‌نیر (۲ جلسه)، ساختمان نیاوران (۱ جلسه)، مرکز نشر دانشگاهی (۱ جلسه) و دفتر استاد خلیل مستوفی فرد در ۱۳۷۹/۱۲/۶ و در ادامه بازدید از کتابخانه سیدمحمدحسین خیره فرشچی (۱ جلسه).

۳. در این ۱۷ جلسه از نظریات استادان: خلیل مستوفی فرد (۱۷ جلسه)، زینت بابک فرد (۱۷ جلسه) و کامران فانی (۸ جلسه) استفاده شده است.

۴. اعداد داخل پارتنتز، نشانگر تعداد جلسه‌هایی است که در آن جلسه‌ها، منابع عرضه شده از سوی این فرد، کارشناسی و تقویم شده است.

۵. مجموعه نشریات ایشان در منزلش در ۱۳۷۹/۷/۳۰ توسط استادان: خلیل مستوفی فرد، زینت بابک فرد و دکتر محسن جعفری مذهب کارشناسی شده است.

۶. مجموعه ایشان در دفتر انتشارات نادر در ۱۳۷۹/۱۰/۲۸ توسط استادان: خلیل مستوفی فرد، زینت بابک فرد و دکتر محسن جعفری مذهب کارشناسی شده است.

۷. از مجموعه نشریات ایشان در منزلش در ۱۳۷۹/۹/۱۹ توسط استادان: خلیل مستوفی فرد، زینت بابک فرد و دکتر محسن جعفری مذهب بازدید شده است.

۸. در مواردی که جنسیت صاحبان منابع مشخص نشده بود، مذکر (آقا) در نظر گرفته شده است، لذا ممکن است دقیق نباشد.

۹. محل برگزاری ۲۷ جلسه عبارت است از: ساختمان آفریقا (۵ جلسه)، ساختمان ظفر (۱۵ جلسه)، ساختمان نیاوران (۲ جلسه)، منزل سرتیپ بیاتی (۱ جلسه)، منزل محمدعلی رجبی (۱ جلسه)، منزل دکتر سعید فاطمی (۱ جلسه) و دفتر نیکخواه (۱ جلسه).

۱۰. مجموعه ایشان در دفتر انتشارات نادر در ۱۳۸۰/۲/۲۲ توسط استادان: خلیل مستوفی فرد، زینت بابک فرد و دکتر محسن جعفری مذهب کارشناسی شده است.

۱۱. مجموعه ایشان در منزلش در ۱۳۸۰/۵/۳ توسط استادان: خلیل مستوفی فرد، زینت بابک فرد و دکتر محسن جعفری مذهب کارشناسی شده است.

۱۲. مجموعه ایشان در محل کارش در ۱۳۸۰/۴/۲ توسط استادان: خلیل مستوفی فرد، زینت بابک فرد و دکتر محسن جعفری مذهب کارشناسی شده است.

(۱)، یادگاری (۱) و خانم‌ها: بحرانی‌زاده (۱)، تفرشی (۱)، توکلی (۱)، خدابخش (۱)، سیف‌نژاد (۱)، شهاب رضوی (۱)، صالحی (۱)، کیافر (۱)، معتکف (۱) و مفتاح: وارث سرتیپ بیاتی (۲)، کارشناسی شده است.

۳- سال ۱۳۸۱

در طول این سال، ۳۰ جلسه^۱ کارشناسی با حضور کارشناسان، مقومین و استادان محترم: خلیل مستوفی‌فرد (۳۰)، حمید سلیم‌گندمی (۲۶)، محمدحسن سمسار (۲)، کامران فانی (۱)، دکتر فریبرز خسروی (۱)، دکتر حبیب‌الله عظیمی (۱)، دکتر غلامرضا امیرخانی (۱)، سیدکاظم حافظیان رضوی (۱) و دبیری شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب، تشکیل شده است؛ و منابع (نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، اسناد خطی، کتاب‌های چاپی، عکس و ...) عرضه‌شده از سوی مجموعه‌داران محترم، آقایان: آشتیانی (۱)^۲، آل‌علی (۲)، اکبری (۱)، امامی (۱)، امیری (۲)، اوجاقیان (۱)، جمشید بالازاده (۱)، بخشی (۱)، مجموعه مهر مرحوم بهاری (۲)، پیرانی (۱)، جزایری (۱)، جوادی (۱)، حسینی‌امین (۱)، حقی (۱)، خادم (۴)، خلیلوویچ (۱)، خنج‌منش (۵)، رحمانی (۲)، رستاخیز (۱۰)، رضایی (۱)، یوسف صبح‌روان (۹)، عزیزی (۱)، غیائی (۱)، قاسمی (۲)، جعفر قدیگی (۲)، محتشمی (۱)، محسن‌زاده (۵)، مسگرها (۱)، ملاحسینی (۱)، موسوی (۱)، مهدی‌زاده (۱)، میرفخرایی (۱)، نبی‌خانی یا بنی‌خانی (۱)، نجفی (۱)، نقره‌کار (۱)، نوروزی (۱)، وحید (۴)، یزشنی (۳) و خانم‌ها: خامنوی (۲) و نبوی (۲)، کارشناسی شده است.

۴- سال ۱۳۸۲

الف- جلسات عادی

در طول این سال، ۵۴ جلسه^۳ عادی کارشناسی با حضور کارشناسان، مقومین و استادان محترم: خلیل مستوفی‌فرد (۵۴)، علی‌نقی منزوی (۳۷)^۴، دکتر غلامرضا امیرخانی (۲۷)، زینت بابک‌فرد (۱۵)^۵، محمدحسن سمسار (۱)، ایرج افشار (۱)، شادروان دکتر اصغر مهدوی^۶ (۱)، خانم کریمی (۱) و دبیری شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب، تشکیل شده است؛ و منابع (نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، اسناد خطی، کتاب‌های چاپی، عکس و ...) عرضه‌شده از سوی مجموعه‌داران محترم، آقایان: آشتیانی (۳)، احتشامی (۱)، احمدوند (۱)، جمشید بالازاده (۲)، بخشی (۱)، پازوکیان (۵)، ثناگستر (۲)، خادم (۵)، خطیبی (۱)، خنج‌منش (۵)، دولت‌آبادی (۱)، رستاخیز (۹)، رضوانی (۲)، رنجبر (۱)، روا (۲)، سالاری (۱)، سرابی (۱)، شجاعی (۱)، شریعتی (۳)، شهشهانی (۱)، صالحی (۱)، یوسف صبح‌روان (۱۱)، صفرپور (۳)، صفری (۳)، طباطبایی (۱)^۷، عاصمی (۱)، عامری (۲)، علمی (۱)، فراهانی (۱)، فراهانی‌نسب (۱)، فولادوند (۲)، مرحوم

۱. محل برگزاری ۳۰ جلسه عبارت است از: ساختمان آفریقا (۲۴ جلسه)، منزل آشتیانی با حضور سیدکاظم حافظیان رضوی (۱ جلسه)، منزل مرحوم بهاری (۱ جلسه)، منزل جوادی (۱ جلسه)، دایره‌المعارف بزرگ اسلامی با حضور محمدحسن سمسار (۱ جلسه)، همچنین گزارش جلسه ۱ و ۷ در پرونده موجود نیست و این گزارش مربوط به ۲۸ جلسه است.

۲. کارشناسی مجموعه ایشان در روز سه‌شنبه مورخه ۱۳۸۱/۱۱/۱۵ توسط استادان: خلیل مستوفی‌فرد و سیدکاظم حافظیان‌رضوی در منزلش صورت گرفته است.

۳. محل برگزاری ۵۴ جلسه عبارت است از: ساختمان آفریقا (۵۱ جلسه)، سی تیر (۱ جلسه)، منزل ملاحسن فیض‌کاشانی در ۲۸ و ۱۳۸۲/۱۱/۲۹ در کاشان (۲ جلسه).

۴. استاد علی‌نقی منزوی از تاریخ ۱۳۸۲/۴/۲۸ در جلسه‌ها حضور داشته است.

۵. استاد زینت بابک‌فرد از تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۸ در جلسه‌ها حضور داشته است.

۶. تولد: ۱۲۹۴- وفات: ۱۳۸۳

۷. در کارشناسی این مجموعه، استادان: شادروان دکتر اصغر مهدوی، ایرج افشار، محمدحسن سمسار، کامران فانی و خانم کریمی حضور داشتند (صورتجلسه مورخ ۱۳۸۲/۸/۱۷).

ملا محسن فیض کاشانی (۱)، جعفر قدیگی (۵)، قدس (۱)، کیانی‌راد (۱)، محسن‌زاده (۱)، محمدی (۱)، کیومرث محمودی (۹)، مشیری (۷)، ناصری (۵)، نبی‌خانی یا بنی‌خانی (۱)، نعمت (۱)، نوری (۱)، محسن هوایی (۴)، نقره‌کار (۱)، یارندی (۱) و خانم‌ها: خامنوی (۲)، مجتبابی (۱)، محبی (۱)، استاد ملک (۱) و مدیریت شمال غرب کشور (۱)، کارشناسی شده است.

ب- جلسات فوق‌العاده (ویژه)

گزارش شش جلسه فوق‌العاده به شرح جدول زیر است:

شماره	تاریخ	کارشناسان	محل برگزاری	عرضه‌کننده
۱	۲۰ تیر	سید عبدالله انوار	منزل سید عبدالله انوار	مسقطی
۲	۱۸ شهریور	سید عبدالله انوار	منزل سید عبدالله انوار	آقای صفری و خانم خامنوی
۳	۲۵ مهر	علی‌نقی و احمد منزوی	منزل دکتر منزوی	آقای صفری
۴	۹ آذر	منزوی و دکتر محمدامین ریاحی	منزل دکتر ریاحی	آقای مشیری
۵	۱۵ آذر	منزوی و عبدالحسین حائری	کتابخانه مجلس	آقای مشیری
۶	۱۶ آذر	ایرج افشار	منزل ایرج افشار	آقای مشیری

۱. این مأموریت با حضور استادان: خلیل مستوفی‌فرد، زینت بابک‌فرد، دکتر حبیب‌الله عظیمی و دکتر محسن جعفری‌مذهب در ۲۸ و ۲۹ بهمن ۱۳۸۲ انجام شده است.

۲. محل برگزاری ۴۰ جلسه عبارت است از: ساختمان آفریقا (۳۴ جلسه)، ساختمان نیاوران (۳ جلسه)، منزل حسن و افشین عاطفی در ۱۳۸۲/۲/۵ در کاشان (۱ جلسه)، منزل زرین‌خط در ۱۳۸۲/۲/۲۳ در تهران (۱ جلسه) و منزل محمودی (۱ جلسه).

۳. گزارش «مدیرکل کتاب‌های خطی و نادر» مبنی بر حضور کارشناسان قیمت‌گذاری مخطوطات از تاریخ ۱۳۸۲/۹/۲۴ لغایت ۱۳۸۲/۱۱/۱۵ پرداخت حق‌الزحمه کارشناسان و استادان به شرح: (۱) خلیل مستوفی‌فرد ۱۰ جلسه، هر جلسه ۴ ساعت، هر ساعت ۵۰/۰۰۰ ریال، جمعاً ۲/۰۰۰/۰۰۰ ریال؛ (۲) علی‌نقی منزوی ۵ جلسه، جمعاً ۱/۰۰۰/۰۰۰ ریال.

۴. استاد صدیقه سلطانی‌فر از تاریخ ۱۳۸۲/۹/۷ در جلسه‌ها حضور داشته است.

۵. استادان: اکبر ساعتچی، ناصر جواهرپور و یدالله کابلی به دعوت مدیرکل کتاب‌های خطی و نادر در جلسه ویژه‌ای به منظور ارزیابی مجموعه مرقعات خطی استاد غلامرضا مشعشعی تشکیل جلسه داده‌اند.

۶. مجموعه زرین‌خط با حضور استادان: علی‌نقی منزوی، سیدعبدالله انوار، محمدحسن سمسار، خلیل مستوفی‌فرد و زینت بابک‌فرد در ۱۳۸۲/۲/۲۳ در منزل مجموعه‌دار در تهران برگزار شده است.

۵- سال ۱۳۸۳

الف- جلسات عادی

در طول این سال، ۵۰ جلسه عادی کارشناسی (تا پنجم دی‌ماه ۴۰ جلسه^۲ با دبیری دکتر محسن جعفری‌مذهب و از این تاریخ تا آخر سال احتمالاً ۱۰ جلسه^۳ با دبیری احسان مهدی‌زاده) و با حضور کارشناسان، مقومین و استادان محترم: خلیل مستوفی‌فرد (۳۸)، علی‌نقی منزوی (۳۲)، زینت بابک‌فرد (۳۷)، محمدحسن سمسار (۴)، صدیقه سلطانی‌فر (۴)، سید عبدالله انوار (۳)، اکبر ساعتچی (۱)، ناصر جواهرپور (۱) و یدالله کابلی (۱)، تشکیل شده است؛^۵ و منابع (نسخه‌های خطی، چاپ سنگی، اسناد خطی، کتاب‌های چاپی، عکس و ...) عرضه شده از سوی مجموعه‌داران محترم، آقایان: احمدی (۱)، استخری (۲)، افشان (۱)، پیرانی (۱)، ترکمان‌زاده (۱)، ثقفی (۱)، ثناگستر (۱)، حسنی (۱)، خادم (۱)، رستاخیز (۵)، ریاحی (۴)، رضایی (۱)، روا (۱)، زرین‌خط (۱)، سادات نجفی (۱)، ستاره‌شناس (۱)، سجادی (۱)، سلیمانی (۱)، شیرازی (۳)، صالحی (۱)، یوسف صبحروان (۳)، صفری (۸)، عاصمی (۱)، حسن و افشین عاطفی

(۲)؛ ۱، عبادی (۲)، جعفر قدیبگی (۴)، کریمی (۱)، مجتهدزاده (۱)، محبی (۱)، محمودی (۱۰)، غلامرضا مشعشی (۳)؛ ۲، منصوری (۱)، منوریان (۱)، میری (۲)، ناصری (۶)، نبی‌خانی یا نبی‌خانی (۱)، صادق وزیر (۳)، یزدی (۱) و خانم خامنوی (۲)، کارشناسی شده است.

ب- جلسات فوق‌العاده (ویژه)

گزارش دو جلسه فوق‌العاده به شرح جدول زیر است:

شماره	تاریخ	کارشناسان	محل برگزاری	عرضه‌کننده
۱	۵ اردیبهشت	آقای هانیبال گورگیس	ساختمان آفریقا	علیزاده (انجیل سریانی)
۲	۱۸ شهریور	آقایان هانیبال گورگیس، کشیش مقدس نیا	کلیسای انجیل آشوری	علیزاده (انجیل سریانی)

نقش شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب

شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب (۱۳۳۶-۱۳۹۶) بیش از چهار سال (شهریور ۱۳۷۹ الی دی ۱۳۸۳) دبیری کمیته فراهم‌آوری را عهده‌دار بود. اولین جلسه به دبیری ایشان ۱۳۷۹/۶/۲۶ با حضور استادان: خلیل مستوفی‌فرد و زینت بابک‌فرد برگزار شده است. وی در ۱۳۸۳/۷/۲۳ به‌علت: (۱) تفکیک و واگذاری مدیریت کمیته فراهم‌آوری نسخه‌های خطی و نادر و (۲) دوگانگی در جایگاه سازمانی کمیته خرید، از دبیری آن استعفا کرده است (اسناد شماره ۴ و ۵) و سوابق کمیته خرید را در تاریخ ۱۳۸۳/۹/۹ به خانم ایران‌پناه تحویل داده است؛ اما چهل‌مین جلسه را در تاریخ ۱۳۸۳/۱۰/۵ برگزار کرده و استعفای رسمی ایشان در این تاریخ اتفاق افتاده است.

وی معتقد بود کمیته فراهم‌آوری کتاب‌های خطی و نادر، باید به‌طور مستقیم تحت اشراف معاون پشتیبانی و یا ریاست سازمان تشکیل شود تا در پرداخت مبالغ منابع خریداری‌شده، تسریع شود. در این راستا در سال‌های بعد از مسئولیت‌اش، پیشنهادهای به رئیس و مدیران ارشد سازمان ارائه کرده بود.

شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب در حوزه فراهم‌آوری نسخه‌های خطی و نادر از صاحب‌نظران بوده و یادداشت‌هایی در این زمینه منتشر کرده که: «قیمت‌گذاری نسخه‌های خطی» (در: نامه بهارستان، س ۴، ش ۱ و ۲، دفتر ۷ و ۸، بهار و زمستان ۱۳۸۲، ص ۲۹۳-۲۹۵) از آن جمله است.

۱. مجموعه حسن و افشین عاطفی با حضور استادان: خلیل مستوفی‌فرد، زینت بابک‌فرد و دکتر محسن جعفری‌مذهب در ۱۳۸۳/۲/۵ در منزل مجموعه‌دار در کاشان و یک جلسه نیز در ۱۳۸۳/۲/۲۳ در تهران برگزار شده است.

۲. مجموعه استاد غلامرضا مشعشی با حضور استادان: یدالله کابلی، اکبرساعتچی، ناصر جواهرپور و آیدین آغداشلو در ۱۳۸۳/۵/۱۶ کارشناسی شده است.

به‌طور خلاصه، اهم اقدامات «شادروان دکتر محسن جعفری‌مذهب» در مقولهٔ فراهم‌آوری نسخه‌های خطی و شمه‌ای از نقش ماندگار ایشان در تاریخ کتابخانهٔ ملی ایران به شرح زیر است:

۱- ۵۲ ماه (شهریور ۱۳۷۹ الی دی ۱۳۸۳) دبیری کمیته خرید کتاب‌های خطی و نادر را به عهده داشت؛

۲- در طول این مدت، ۱۶۸ جلسهٔ سه یا چهار ساعته برگزار کرده است؛

۳- در طول این جلسه‌ها، ضمن مسئولیت دبیری، به‌عنوان عضوی از کمیته، در بحث کارشناسی نیز نقش داشته است؛

۴- در تقویم کتاب‌های خطی و نادر، با استادان برجسته و نام‌آور، مدیران و صاحب‌نظران متعدد، آقایان و خانم‌ها: خلیل مستوفی‌فرد (۱۶۴)، علی‌نقی منزوی (۷۰)، زینت بابک‌فرد (۶۹)، غلامرضا امیرخانی (۲۸)، حمید سلیم‌گندمی (۲۶)، عمادالدین شیخ‌الحکمایی (۱۱)، کامران فانی (۱۱)، محمدحسن سمسار (۶)، سیدعبدالله انوار (۵)، صدیقه سلطانی‌فر (۴) ایرج افشار (۲)، عبدالحسین حائری (۱)، دکتر حبیب‌الله عظیمی (۱)، سیدکاظم حافظیان رضوی (۱)، شادروان دکتر اصغر مهدوی (۱) خانم کریمی (۱)، دکتر فریرز خسروی (۱)، احمد منزوی (۱) و دکتر محمدامین ریاحی (۱) همکاری و تبادل اطلاعات کرده است؛

۵- بیش از ۲۰۰۰ نسخه خطی در زمان مسئولیت ایشان فراهم‌آوری شده است. عدد ۲۰۰۰ با احتساب میانگین افزایش موجودی نسخه‌های خطی کتابخانه ملی ایران از سال ۱۳۶۵ الی ۱۳۸۳ (به ازای هر سال ۴۰۰ نسخه) به‌دست آمده است. همچنین کمیتهٔ خرید علاوه‌بر نسخه‌های خطی، سایر منابع اطلاعاتی به‌ویژه کتاب‌های چاپ سنگی و اسناد را در دستور کار داشت، که نگارندهٔ اسناد و مدارک و یا منبعی برای استخراج اطلاعات آماری آن‌ها در اختیار ندارد. البته همان‌طور که اشاره شد کمیت مهم نیست، کیفیت مهم است و تشخیص کیفیت نسخه‌های خطی، کاری سخت و بس دشوار است، لذا مهم، برگزاری جلسه‌ها و تقویم بوده، که به اهتمام جدی ایشان به ثمر نشسته است.

بیشک

کتابخانه فرزندوار اسلام ایران
معاونت اداری

تاریخ ۷۳/۳/۱
شماره ۱۱۲۳
پیوست

برادر ارجمند جناب آقای محمد متالهی
مشارو محترم کتابخانه ملی

سلام علیکم

احتراما " پیرو مذاکرات حضوری لطفا " از تاریخ ۷۳/۳/۱ لغایت ۷۳/۳/۴
به اتفاق سرکار خانم بابک و آقایان : علینقی منزوی ، خلیل مستوفی فرد،
صدر و ائقی به اصفهان عزیمت و از مجموعه کتب خطی آقای علی مستأجران کنه
جهت فروش به کتابخانه پیشنهاد گردیده است بازدید و پس از پایان مأموریت
جمع بندی نظرات کارشناسان را گزارش فرمائید.
بدیهی است پرداخت فوق العاده مأموریت و هزینه سفر رفت و برگشت
(بلیط هواپیما) بازعایت مقررات مربوط پرداخت خواهد گردید. /ص

فیض الله عرب
معاون اداری و مالی

تهران : خیابان آفریقا بحداز میرداماد کوچه آناهیتای شرقی ، تلفن : ۸۰۸۸۹۵۲

سند شماره ۱

درخواست گزارش توسط معاون اداری مالی کتابخانه ملی (فیض الله عرب)

از رئیس کمیته خرید کتب خطی (محمد متالهی)

در خصوص اعزام کارشناسان به اصفهان

۱۳۷۳/۳/۱

بعضی

کتابخانه فرخنده سید ابراهیم
منازلت ادارتی

شماره ۷۳۱۱۱۱۱۱
تاریخ ۱۳۷۳/۱۲/۲۸
پوست

قرارداد

قرارداد زیر بین کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به نمایندگی فیض ا... عرب معاون اداری و مالی کتابخانه و محمد متألهی اردکانی شماره شناسنامه ۲۲۳ صادره از اردکان و نشانی: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران- خیابان آفریقا - خیابان آناهیتا شرقی که در این قرارداد طرف قرارداد نامیده می شود منعقد می گردد:

ماده ۱ - موضوع قرارداد
«پرداخت حق الزحمه مقومین و کارشناسان کتب خطی و چاپ سنگی و اسناد»

ماده ۲ - مدت قرارداد
۷۲/۱/۱ لغایت پایان سال ۷۲

ماده ۳ - تعهدات
طرف قرارداد متعهد می شود که نسبت به انجام امور محوله بر اساس این قرارداد با همکاری - نفر و یا جلب رضایت مسوول ذیربط اقدام نماید.

ماده ۴ - مبلغ قرارداد و نحوه پرداخت آن
مبلغ کل قرارداد ۳۰۰۰/۰۰۰ (سه میلیون) ریال می باشد که پس از کسر مالیات برابری گزارش عملکرد پرداخت خواهد شد.

ماده ۵ - رفع اختلاف
در صورت بروز اختلاف در نحوه اجرای مفاد این قرارداد طرفین می بایست از طریق گفتگو و مذاکره نسبت به رفع آن اقدام نمایند و در صورت عدم توافق، موضوع از طریق نماینده ریاست کتابخانه، نماینده معاون اداری و مالی و کارشناس حقوقی یا حضور طرف قرارداد مورد بررسی قرار گرفته و حکم صادره برای طرفین قابل اجرا می باشد.

تهران : خیابان آفریقا بهعاز میرداماد کوچه آناهیتای شرقی ، تلفن : ۸۰۸۸۹۵۲

سند شماره ۲

قرارداد معاون اداری مالی کتابخانه ملی (فیض الله عرب)

با رئیس کمیته خرید کتب خطی (محمد متألهی)

۱۳۷۳/۱۲/۲۸

رأاستعموری	رأاستعموری
بأستعمالی	بأستعمالی
جمهوری اسلامی ایران	جمهوری اسلامی ایران
کتابخانه ملی	کتابخانه ملی
کودک ملی، تهران ۱۹۷۷	کودک ملی، تهران ۱۹۷۷
مسئول نشر: ۱۳۷۷-۱۳۷۸	مسئول نشر: ۱۳۷۷-۱۳۷۸
شابک: ۹۷۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰	شابک: ۹۷۸۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰
نوع: _____	نوع: _____
شماره: _____	شماره: _____
تاریخ: _____	تاریخ: _____

بسته شماره ۴
جناب آقای خورشید
به: جناب آقای خورشید
موضوع: درخواست خرید کتب خطی
شماره سند: ۸۵۴۱۳۳
تاریخ: ۱۳۸۳/۸/۳

بسته شماره ۳
جناب آقای خورشید
به: جناب آقای خورشید
موضوع: درخواست خرید کتب خطی
شماره سند: ۸۵۴۱۳۳
تاریخ: ۱۳۸۳/۸/۳

سند شماره ۴
موافقت معاون پشتیبانی از معاونت کتابخانه ملی
با استعفای دکتر جعفری مذهب و معرفی جایگزین
در تاریخ ۱۳۸۳/۸/۳

سند شماره ۳
درخواست محمد متالهی
برای واگذاری ریاست کمیته خرید کتب خطی
به علت بازنشستگی در تاریخ ۱۳۸۳/۸/۳

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

خیابان آفریقا
کوچه آتابهینا، تهران ۱۹۱۷۶
سندوق پستی ۴۴۷۷-۱۹۳۳۵
تلفن: ۸۷۸۷۳۳۵
شماره: ۸۷۸۸۹۵۰

تاریخ

شماره

پیوست

ریاست جمهوری

باسمه تعالی

۸۲۱۷۲۲

جناب آقای متعالی
معاونت محترم پشتیبانی

با سلام . با تشکر از حسن ظن جنابعالی
در انتصاب اینجانب بعنوان همکار در کمیته خرید نفایس کتابخانه
و وجود پاره‌ای ابرامات و دوگانگی‌ها در جایگاه سازمانی
کمیته خرید ، خواهشمند است اینجانب را از همکاری با آن
کمیته معذور و مستعفی فرمائید .

ارادتمند
محسن جعفری مذهب

سند شماره ۵

متن استعفای دکتر محسن جعفری مذهب

ریاست جمهوری

باسمه تعالی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرکار خانم صدیقه سلطانیفر
عضو محترم هیات علمی

خیابان آذربایجان
کوچه آناهیتا، تهران ۱۹۱۷۶
صندوق پستی ۴۴۷۷ - ۱۹۳۳۵
تلفن: ۸۷۸۷۳۳۵
شماره: ۸۷۸۸۹۵۰

تاریخ

۱۳۹۰/۰۹/۰۳

شماره

۳۰۳/۹۰۰۱۰۰۱

پوست

با سلام، با توجه به سوابق و تجربیات گرانقدر جنابعالی در کمیته قیمت‌گذاری و فراهم‌آوری اسناد و کتب نفیس، به موجب این ابلاغ به ریاست کمیته فراهم‌آوری مخطوطات و کتابهای خطی منصوب می‌شوید.
امید است با استفاده از تجربیات مفید جناب آقای جعفری مذهب و با برنامه‌ریزی دقیق و هماهنگی کامل با کارشناسان و واحدهای مرتبط سازمان، امر خطیر فراهم‌آوری کتابهای خطی، چاپ سنگی و اسناد خطی را به نحو احسن انجام دهید.

دکتر حبیب‌الله عظیمی
مدیر کتابهای خطی و نادر

رونوشت: جناب آقای بجنوردی ریاست محترم سازمان جهت استحضار
: جناب آقای دکتر خسروی معاونت محترم سازمان جهت استحضار
: جناب آقای شجاع احمد معاونت محترم پشتیبانی جهت استحضار
: جناب آقای جعفری مذهب جهت استحضار و هماهنگی امور جاری
: سرکار خانم بایک فرد کارشناس کمیته و امین اموال محترم مخزن خطی جهت استحضار

سند شماره ۶

ابلاغ انتصاب صدیقه سلطانی‌فر

به ریاست کمیته فراهم‌آوری کتابهای خطی و نادر

منابع

- آشنایی با کتابخانه ملی ایران (۱۳۶۵). تهران: کتابخانه ملی ایران.
- آصف‌آگاه، محمدرضا (حسینی اشکوری) (۱۳۸۷). فهرستواره نسخه‌های خطی و عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی. قم: مرکز احیاء التراث اسلامی.
- افشار، ایرج (۱۳۴۸). نسخه خطی مظهر فکر و هنر ایرانی. راهنمای کتاب، شماره ۱ و ۲، فروردین و اردیبهشت.
- سادات‌صوتی، مرتضی (۱۳۵۲). کتابخانه ملی ایران [به مناسبت جشن فرهنگ و هنر]. تهران: وزارت فرهنگ و هنر، اداره کل کتابخانه‌ها.
- صادق‌زاده‌وایقان، علی (۱۳۸۹). مروری اجمالی به فراهم‌آوری مخطوطات در ایران. کتاب ماه کلیات، س ۱۳، ش ۱۲ (پیاپی ۱۵۶)، آذر، ص ۷۴-۷۹.
- صادق‌زاده‌وایقان، علی (۱۳۸۹). فراهم‌آوری نسخه‌های خطی در ایران: ضرورت، شیوه‌ها، مشکلات و راه‌کارها. (دارای پذیرش چاپ از فصلنامه علم اطلاعات و نسخه‌شناسی).
- کشاورز میرزاحمدی، فتح‌الله (۱۳۸۷). نسخه‌های خطی در کتابخانه ملی ایران. کتاب ماه کلیات، س ۱۲، ش ۱ (پیاپی ۱۳۳)، دی. ص ۸۲-۸۷.
- مرعشی نجفی، محمود. (۱۳۸۷). نسخه‌های نویافته: گزارشی از گزیده نسخه‌های خطی خریداری‌شده کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی (ره). گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی. قم: کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی^(ره)، گنجینه جهانی مخطوطات اسلامی.
- نورانی، عبدالله (۱۳۳۷). کتابخانه ملی. کتاب‌های ماه: نشریه انجمن ناشران کتاب. س ۲، ش ۲، ص ۵۲-۵۴.
- هاشم‌پور، مرتضی (۱۳۸۳). سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. کتاب کتابخانه ملی ایران. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تماشاگران، موسسه فرهنگی هنری عصر توسعه دانش، ص ۱۲-۱۹.

